

DATE NOI CU PRIVIRE LA CIRCULAȚIA MONETARĂ ÎN MOLDOVA ÎN SECOLUL AL XVI-LEA

În ziua de 4 august 1963, cu prilejul unor lucrări de demolare efectuate în centrul orașului Piatra Neamț, în vederea construirii unor noi blocuri, s-a descoperit pe str. Chimiei, pe locul actualului sediu C.E.C., un tezaur¹, alcătuit dintr-un vas în formă de pușculiță, plin cu monede vechi de argint.

Vasul, de formă sferoidală turtită, cu picior, are o deschizătură de circa 5 cm la partea superioară, prin care se introduceau banii. A fost confecționat dintr-o pastă cărămizie, bună, aspră la pipăit. În partea de sus, prezintă un decor din cercuri concentrice cu pictură albă, tăiate de linii paralele de aceeași culoare. Dimensiunile pușculiței sînt următoarele: înălțimea 8,5 cm; înălțimea piciorului 1 cm; diametrul maxim 10 cm; diametrul piciorului 4,3 cm (fig. 1).

Înăuntrul acestui vas, fuseseră depozitate 593 de monede de argint feudale, repartizate în modul următor:

- A. Emisiuni poloneze și ale posesiunilor dependente de coroana Poloniei
- 1 ex. a 3 groși, emisiune pentru Polonia, Sigismund al III-lea Vasa, fără dată;
  - 3 ex. a 3 groși, emisiuni pentru orașul Riga, de la Ștefan Báthory, 1585, și Sigismund al III-lea Vasa, 1592 și 1593;
  - 1 ex. a 1 gros, emisiune pentru Polonia, Sigismund I, 1527;
  - 1 ex. a 1 gros, emisiune pentru Gdansk, Sigismund al II-lea August, 1549;

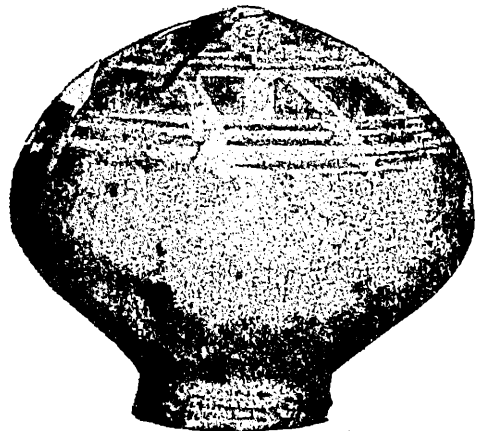

Fig. 1. — Vasul pușculiță în care s-a păstrat tezaurul monetar de la Piatra Neamț.

¹ Întregul tezaur a fost predat de către constructori, Piatra Neamț, în colecția căruia se păstrează astăzi, chiar din clipa descoperirii, Muzeului arheologic din

1 ex. a 1 gros, emisiune pentru Prusia, Sigismund I, 1530;		
3 ex. a 1/2 gros (polgroși), emisiuni pentru Polonia, de la Vladislav Iagello și Ioan I. Albert, ambele fără dată, și Sigismund I, cu data 1509;		
538 ex. a 1/2 gros (polgroși), emisiuni pentru Lituania, de la Alexandru I, fără dată,	85 ex.;	
Sigismund I, cu data	1508,	2 „ ;
	1509,	15 „ ;
	1510,	10 „ ;
	1511,	15 „ ;
	1512,	15 „ ;
	1513,	21 „ ;
	1514,	13 „ ;
	1515,	3 „ ;
	1517,	1 „ ;
	1518,	3 „ ;
	1520,	4 „ ;
	1521,	7 „ ;
	1522,	5 „ ;
	1523,	1 „ ;
	1525,	1 „ ;
	ilizibilă,	17 „ ;
Sigismund al II-lea August,	1546,	6 „ ;
	1547,	16 „ ;
	1548,	14 „ ;
	1549,	11 „ ;
	1550,	12 „ ;
	1551,	4 „ ;
	1552,	3 „ ;
	1554,	1 „ ;
	1555,	2 „ ;
	1556,	18 „ ;
	1557,	14 „ ;
	1558,	24 „ ;
	1559,	18 „ ;
	1560,	41 „ ;
	1561,	36 „ ;
	1562,	29 „ ;
	1563,	13 „ ;
	1564,	18 „ ;
	1565,	23 „ ;
	1566,	6 „ ;
	data neclară,	2 „ ;
	fără dată,	1 „ ;

- 5 ex. a 1/2 gros (polgroși), imitații sau falsificări ale polgroșilor lituanieni cu data neclară (1 ex.) și cu datele 1520, 1526, 1528 și 1565;
- B. Emisiuni prusiene și sileziene
- 4 ex. a 1 gros, emisiuni pentru Prusia, Albert I, cu data
1539,	1 ex. ;
1542,	1 „ ;
1545,	2 „ ;
- 1 ex. a 1 gros, emisiune pentru Silezia-Liegnitz-Brieg, de la Frederic, cu data 1542 ;
- C. Emisiuni ungurești
- 35 de dinari ungurești, emisiuni ale monetăriei din Kremnica (R. S. Cehoslovacă), de la
Vladislav al II-lea, fără dată,	1 ex. ;
Ludovic al II-lea, 1526,	1 „ ;
Ferdinand I, 1536,	1 „ ;
1539,	1 „ ;
1545,	1 „ ;
1546,	3 „ ;
1547,	2 „ ;
1550,	4 „ ;
1552,	1 „ ;
1554,	1 „ ;
1556,	1 „ ;
1561,	1 „ ;
1565,	1 „ ;
Maximilian al II-lea, 1566,	1 „ ;
1568,	4 „ ;
1571,	2 „ ;
1575,	1 „ ;
1578,	1 „ ;
Rudolf al II-lea, 1580,	1 „ ;
1581,	1 „ ;
1586,	1 „ ;
1589,	1 „ ;
1593,	1 „ ;
1600,	2 „ ;

Cea mai veche monedă din tezaur este un polgros emis pentru Polonia în timpul lui Vladislav Iagello (1386—1434), iar cea mai recentă este dinarul unguresc pe la Rudolf al II-lea, cu data de emisiune 1600, care poate fi considerată și ca *terminus post quem* al îngropării tezaurului de la Piatra Neamț.

Dacă la prima vedere, tezaurul de care ne ocupăm nu pare a aduce informații mai deosebite, fiind cunoscute din această epocă și alte descoperiri din Moldova cu o componentă similară, examinat cu mai multă atenție, el ne poate oferi totuși prilejul de a face câteva constatări interesante.

Astfel, în primul rînd, caracteristicile vasului-puşculiță, păstrat intact, ne arată în mod clar intenția de teaurizare, de agonisire a acestei comori, manifestată de vechiul său deținător. Nu este vorba prin urmare de ascunderea bruscată a unei

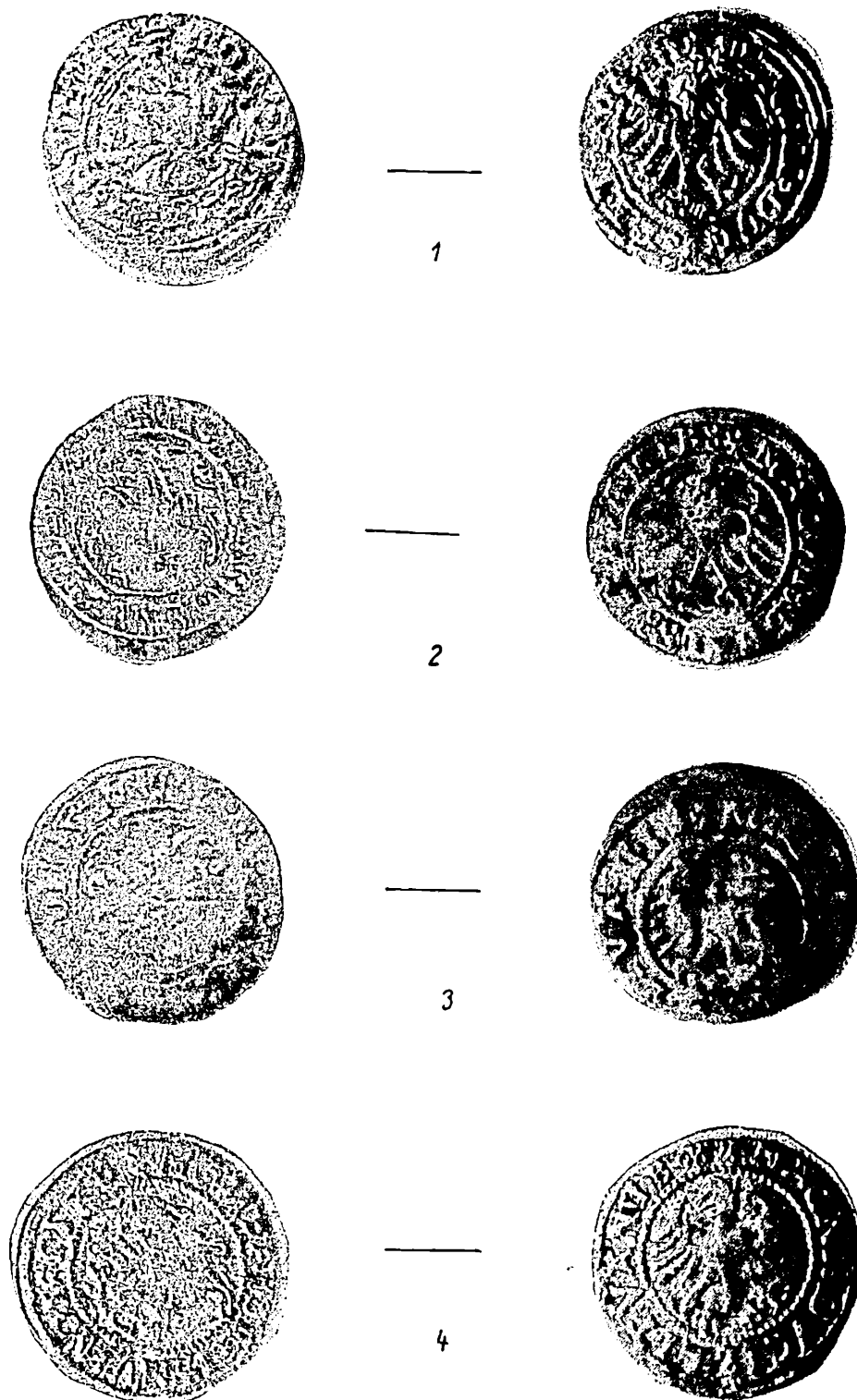

Fig. 2. — Imitații ale polgroșilor lituanieni, provenind din tezaurul de la Piatra Neamț.

sume de bani, aflată la un moment dat în posesia cuiva, ci de un proces mai îndelungat de acumulare a micului depozit încredințat spre păstrare unei modeste pușculițe. Avere modestă într-adevăr; deși tezaurul cuprinde peste 500 de monede, valoarea sa e totuși relativ redusă, deoarece predomină banii mărunți. Piesele cu o valoare nominală mai ridicată sînt cele de trei groși — potronicii din documentele moldovenești ale veacului al XVIII-lea ², dar numărul lor este extrem de redus, numai patru exemplare, mai puțin deci de 1% față de total. Acest fapt constituie un indiciu sigur cu privire la starea socială, mai degrabă mediocră, a vechiului deținător.

Sub raportul provenienței pieselor componente — monede ungurești, poloneze și lituaniene, alături de puține emisiuni prusiene, baltice și sileziene —, conținutul tezaurului de la Piatra Neamț nu este deloc surprinzător, așa cum de altfel am subliniat dintru început. Nici frecvența polgroșilor lituanieni, monedă curentă pînă în a doua jumătate a veacului al XVI-lea în Moldova, nu ridică probleme mai deosebite.

Mai interesantă ni se pare repartiția cronologică a pieselor care alcătuiesc acest tezaur. Se remarcă astfel că un număr de 246 de monede au fost emise între anii 1386—1545, în vreme ce 347 de piese poartă date de emisiune între 1546—1600. Mergînd mai departe și examinînd înșiruirea cronologică a polgroșilor lituanieni — monede care predomină net în componența tezaurului —, observăm un adevărat hiatus între 1525 și 1546. Se poate deduce de aici că de la sfîrșitul domniei lui Ștefăniță (1527) și pînă la moartea lui Petru Rareș (1546), tezaurul nostru nu a fost alimentat cu nici o emisiune lituaniană din acest răstimp, numărul pieselor de altă proveniență fiind și el foarte restrîns: trei dinari ungurești din 1536, 1539 și 1545, un gros polonez din 1527, cinci groși prusieni din 1530, 1539, 1542 și 1545 (două ex.) și un gros de Silezia—Liegnitz—Brieg din 1542. Faptul reflectă întreruperea relațiilor economice între Moldova pe de o parte și Polonia și Lituania pe de altă parte, ca urmare, fără îndoială, a politicii antipoloneze care a marcat mai ales prima domnie a lui Petru Rareș.

Ultimul aspect, cel mai important, al tezaurului de la Piatra Neamț este prezența acelor monede imitate sau falsificate, polgroși de tip lituanian. Exemplele cu data neclară sau purtînd anii 1520, 1526 și 1528 (fig. 2/1—4) se deosebesc de piesele originale prin erorile de legendă, tipurile redată mai stîngaci, uneori într-un mod neinteligibil, precum și printr-un argint de titlu inferior. Toate aceste caracteristici ne îndreptățesc să considerăm monedele respective ca imitații, bătute în afara granițelor Lituaniei și ale Poloniei. Iar faptul că ele au ajuns într-un tezaur descoperit la Piatra Neamț, indică, foarte probabil, proveniența lor dintr-o monetărie clandestină moldovenească. Pentru imitațiile datate din 1520, 1526 și 1528, cîteva documente poloneze contemporane par a întări această ipoteză.

Astfel, se cunoaște mai de mult circulara adresată la 3 august 1526 de către Sigismund I tuturor demnitarilor regatului Poloniei, prin care le dă de știre că, în Moldova, s-a bătut o mare cantitate de monede poloneze false, a căror primire o interzice ³. În anul acela, domnea în Moldova Ștefăniță, ultimul voie-

² Cu privire la această monedă, a se vedea importantul studiu al lui Const. Moisil, *O monedă curioasă: costanda*, în *CNA*, 19 (1945), p. 3—14, 56—59, indeosebi p. 11—13.

³ Cf. Horia I. Ursu, *Domnia lui Ștefăniță voievod. Zece ani din istoria politică a Moldovei 1517—1527*, Cluj, 1940, p. 132; actul în colecția Hurmuzaki, *Documente*, II, 3, p. 596, nr. CCCCIII.

vod care bate groși moldovenești, în sistemul tradițional. Cele câteva monede false din tezaurul de la Piatra Neamț: cu data neclară și cu anii de emisiune 1520 și 1526, coincidind cu domnia lui Ștefăniță, fac parte de bună seamă din imitațiile la care se referă ordonanța regală din 1526.

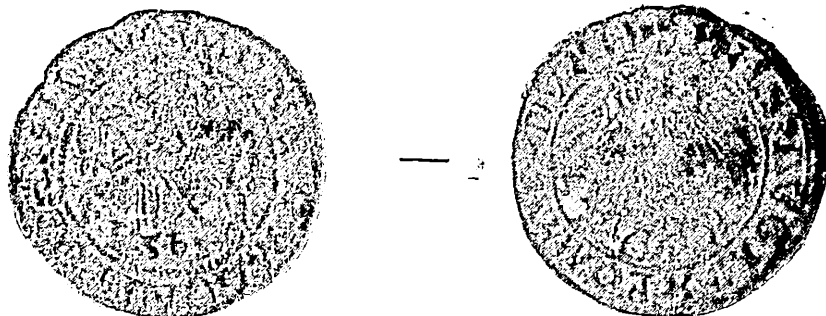

Fig. 3. — Polgros lituanian fals, provenind din tezaurul de la Piatra Neamț.

Un alt document polonez, publicat mai recent, semnalează un fapt asemănător, petrecut însă în timpul primei domnii a lui Petru Rareș. În instrucțiunile date de către regele Sigismund I trimisului său la sultanul Soliman I⁴, Petrus Opaleniczki, la 2 octombrie 1532, printre alte plângeri aduse împotriva domnului Moldovei, figurează și aceea referitoare la falsificarea de monede regale, întreprinsă de Petru Rareș⁵. Prin urmare, polgrosul — imitație cu data 1528, scos la iveală de tezaurul descoperit la Piatra Neamț, reprezintă tocmai una din aceste contrafaceri moldovenești ale monetei emise de Sigismund I, ca mare duce al Lituaniei, contrafaceri incriminate în plângerea adresată Porții otomane.

Cît privește ultima monedă falsificată, cu data de emisiune 1565 (fig. 3) — an care corespunde cu a doua domnie a lui Alexandru Lăpușneanu —, ea nu pare a fi de proveniență moldovenească. Se știe că încă din anul 1558, Alexandru Lăpușneanu bate monede proprii de argint, în sistemul și după tipul dinarilor ungurești de argint⁶. Adoptarea noului sistem monetar se datora pătrunderii în Moldova a unor mari cantități de dinari ungurești de argint, ca urmare a vechilor relații economice cu Transilvania și mai ales, a exportului masiv de vite moldovenești în această țară, export patronat de însuși voievodul emitent⁷. Unificarea monetară urmărită prin adoptarea noului sistem de către Alexandru Lăpușneanu era o măsură menită să înlesnească acest export. În același sistem al dinarului unguresc, se va emite monedă moldovenească în 1562 și 1563, sub domnia lui Despot Vodă, care a pus în circulație și emisiuni de mare valoare nominală: ducatul de aur, talerul și sfertul de taler de argint⁸; dinari moldovenești se vor bate și în timpul lui Ștefan Tomșa, în 1563 și 1564⁹. În sfârșit, Ion Vodă va emite în 1573 o monedă mare de aramă, denumită aceea, cu totul neobișnuită și echivalentă desigur cu asprul turcesc de argint¹⁰.

⁴ Este vorba de Soliman Magnificul (1520—1566), Soliman al II-lea în cronologiile apusene. Turcii nu iau în considerare pe Soliman, fiul lui Baiazid I, care a purtat numai titlul de emir (1402—1410).

⁵ *Acta Tomiciana*, XIV, Poznan, 1952, p. 693 (cf. recenzia lui Șerban Papacostea, în *SCN*, III, 1960, p. 592).

⁶ Cf. O. Iliescu, în vol. Costin C. Kirilescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, I, București, 1964, p. 98.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, p. 98 și 372.

¹⁰ *Ibidem*, p. 99.

Aceste orientări divergente ale politicii monetare moldovenesti ne arată că în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, moneda poloneză și lituaniană a pierdut mult din importanța pe care o căpătase anterior în circulația internă a Moldovei, o ușoară revenire înregistrându-se, efemer, abia sub Ștefan Răzvan și Ieremia Movilă¹¹. De altfel, nici documentele publicate pînă în prezent nu sugerează falsificări de monede poloneze în Moldova, în timpul lui Alexandru Lăpușeanu. Rezultă deci că polgrosul fals, cu data 1565, din tezaurul de la Piatra Neamț, trebuie a fi considerat de proveniență străină, strecurat în circulația monetară a Moldovei alături de monede similare, dar veritabile.

Acestea sînt principalele constatări, de ordin istoric și economic, deduse din studiul tezaurului de la Piatra Neamț, care are meritul de a confirma datele cuprinse în cîteva izvoare documentare, cu privire la vicisitudinile politicii monetare a Moldovei, de-a lungul unuia din cele mai frămîntate veacuri ale istoriei sale.

C. MATASĂ, O. ILIESCU și V. MIHĂILESCU-BÎRLIBA

NOUVELLES DONNÉES RELATIVES À LA CIRCULATION MONÉTAIRE EN MOLDAVIE AU XVIe SIÈCLE

R É S U M É

En août 1963, à l'occasion des travaux éditaires effectués au centre de la ville de Piatra Neamț (dép. de Neamț, en Moldavie), on y a découvert un intéressant trésor monétaire. Le trésor était déposé dans un vase en terre cuite, ayant la forme d'une tirelire et contenait 593 monnaies d'argent, notamment des émissions polonaises et lituanienes; il y avait également des pièces frappées par les villes portuaires du littoral de la mer Baltique, Riga et Gdansk, ensuite des monnaies prussiennes, silésiennes et hongroises. Datées de 1386 à 1600, toutes les pièces de notre trésor étaient d'une faible valeur nominale. Les demi-gros lituanienes y prédominaient: en tout, 538 pièces, soit 90,7% par rapport au total.

Examinant les divers problèmes posés par la découverte de ce trésor, les auteurs soulignent en premier lieu la fréquence de la circulation des monnaies respectives en Moldavie, au XVIe siècle.

En ce qui concerne la répartition chronologique des monnaies qui composent le trésor en question, on remarque l'absence presque totale des monnaies polonaises et lituanienes émises de 1525 à 1546. Ce fait certifie l'interruption des relations économiques entre la Moldavie d'un côté et la Pologne et la Lituanie de l'autre, interruption qui était due au caractère antipolonais de la politique moldave à cette époque, notamment sous le premier règne du prince Petru Rareș (1527—1538, 1541—1546).

La dernière question posée par la découverte du trésor de Piatra Neamț vise surtout un aspect particulier de sa composition. En dehors des pièces originales, ce trésor compte également quelques imitations de demi-gros lituanienes. Selon l'opinion des auteurs de cette note, telles imitations auraient été exécutées dans un atelier monétaire clandestin en Moldavie, sous le règne des princes Ștefăniță (1517—1527) et Petru Rareș, déjà cité. En effet, on connaissait

¹¹ *Ibidem*,

depuis longtemps quelques documents polonais contemporains qui avaient signalé, à plusieurs reprises, l'imitation de monnaies du royaume de Pologne faite en Moldavie, sous le règne des princes mentionnés plus haut. La présence de telles imitations dans le trésor de Piatra Neamț serait dans ce cas une preuve du bien fondé des plaintes polonaises à ce sujet.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — Le vase-tirelire qui contenait le trésor de Piatra Neamț.
Fig. 2. — Imitation de demi-gros lituaniens, provenant du même trésor.
Fig. 3. — Demi-gros lituanien faux, provenant du même trésor.